

TÉNYEK ÉS TANÚK

Sztehlo Gábor
**Háromszázhatvanöt
nap**

Emlékek a magyarországi
zsidómentésről 1944-ben

m

LILY EBERT – DOV FORMAN: LILY FOGADALMA.

Hogyan éltem túl Auschwitzot és merítettem erőt a továbblépéshez.
(Ford. Endreffy Kata) 21. Század Kiadó, Budapest, 2021. 320 oldal.

Lily Ebert, Engelman Livia néven született Bonyhádon, 1923. december 29-én egy ortodox zsidó család legidősebb gyermekeként. 1944-ben családjával együtt Auschwitzba deportálták.

Ő és három testvére élte csak túl a megpróbáltatásokat. A kötet az ő élettörténetét dolgozza fel, amelyben kiemelt hangsúlyt kapnak a soá alatt átélt borzalmak. A könyv társszerzője egyik dédunokája, Dov Forman. A könyv elején, közepén és végén három külön fejezetben olvashatjuk, egyes szám első személyben, hogy Dov hogyan segítette dédnagymamáját abban, hogy történetét a világon mindenhol megismerhessék.

A könyv Dov fejezetével indul: a helyszín Észak-London, 2020. július 3-a. Az akkor 96 éves Lily a koronavírus-járvány miatt egy ideje már nem tud élőben új emberekkel találkozni, Zoom-on keresztül tart előadásokat a holokausztról iskolások számára. Családjának is sokat mesél a háború alatt átéltekről, ezen a napon is egy fényképalbumot nézegetnek, amikor valami kihullik az albumból. Egy bankjegy, amelyet 1945-ben a felszabadulás után egy **370** amerikai katonától kapott, rajta egy üzenettel: „*Ez egy új élet kezdete. Sok szerencsét és sok boldogságot.*” Dov ötlete volt, hogy a közösségi média segítségével kutassák fel az amerikai katonát, vagy leszármazottait. Twitter bejegyzésére¹ rengetegen reagáltak, és egy nap sem telt el mire kiderült, hogy a katona nem más volt, mint Hyman Schulman, aki Herschel Schacter rabbi segédjeként dolgozott a buchenwaldi táborban a felszabadulás után. A történet az interneten rengeteg emberhez eljutott, Lily története bekerült a világsajtóba, majd ennek hatására válhatott valóra ennek a könyvnek a kiadása is.

Lily története lineárisan fut végig a kötetben, könnyen olvasható, rövid fejezetekben. A születésétől egészen 2020-ig meséli el az életét. A köszönetnyilvánításból derül ki, hogy a könyv megírásában dr. Lydia Syson író segítette a szerzőket,² így a történet nem a túlélő által írt nyers visszaemlékezés, amit a szöveg koherenciáján is lehet érezni. A könyv egy szélesebb célközönség számára íródott, olyan emberek és főként fiatalok számára, akik kevés információval rendelkeznek a holokausztról. Nincsenek lábjegyzetek, a főszöveg részét képezik a különböző fogalmak és események magyarázatai (pl.: zsidó valláshoz kapcsolódó fogalmak, a magyar történelem eseményei).³

Lily története bonyhádi gyerekkorával kezdődik, ahol hat testvér legidősebbikeként már kora gyerekkorától kezdve vezéregyéniség volt. Az első két fejezet a háború kezdetéig tart,

1 <https://twitter.com/dovforman/status/1279680867527524352> – utolsó letöltés: 2023. január 17.

2 Dr. Lydia Syson író, több történelmi regény szerzője, e mellett filozófiából doktorált: <https://uk.linkedin.com/in/lydia-syson-26460341> – utolsó letöltés: 2023. január 16.

3 A dátumokat is pontosították, ahol lehetett; a köszönetnyilvánításában is említik Blau László Bonyhádról írt könyvét, ami segítette őket: Blau 2008.

amiben egy idilli gyermekkor képét festi le, ahol az élete fontos része volt a meghitt családi légkör és a zsidó ünnepek. Maga a háború kitörése sem változtatta meg a családja életét, elmondása szerint a zsidótörvények bevezetéséről semmit sem tudott. 1940-től érzi a változást, majd az 1944-es német bevonulás az, amikor ténylegesen elkezdődik családja számára az üldöztetés. 1944. március 19-től részletekbe menően ír a bonyhádi gettóba, majd pécsi gyűjtőtáborba kerüléséről és az Auschwitzba deportálásról. A könyv legnagyobb részét az itt, Auschwitzban eltöltött idő adja ki: aprólékosan ismerteti a tábori lét részleteit.

Lilyt már Auschwitzban is beosztották kényszermunkára, majd testvéreivel együtt végül az altenburgi munkatáborba kerültek.⁴ A háború végén innen hajtották őket halálmenetben délkelet felé, a szászországi Pfaffrodában szabadultak fel. Az ez utáni évekről, az újrakezdés időszakáról is behatóan ír. Testvéreivel együtt először a buchenwaldi hontalanok táborába került,⁵ ahonnan Svájcba, majd Izraelbe is közösen mentek tovább. 1967-ben férje gyógyíttatása érdekében kerültek Svájcba, majd Angliába a családjával. Lily jelenleg is itt él, a könyv megjelenése óta már betöltötte a 99. születésnapját.⁶

371

A könyv igazi különlegessége a dédunokának, Dovnak a fejezetei. A legtöbb írás, amelyben megjelenik egy leszármazott nézőpontja, már nem él a felmenő, és másodkézből próbálják a szerzők rekonstruálni a családtag történetét.⁷ Lily még életben van, kérdéseket tehetnek fel neki, sőt segítenek neki emlékezni, kutatni, hogy történelmi keretbe tudja helyezni a vele történeteket. A könyv egyik legérdekesebb fejezete az, amikor Dov arról ír, hogy hogyan kutat, és miként segítik őt emberek új információkhoz. Kiemelkedik az a két, 1945-ben készített filmfelvétel, amin magát Lilyt és testvéreit, barátnőit fedezik fel.⁸

4 Altenburg Buchenwald egyik altábora, Altenburgon belül 1944 augusztusában alakították ki a női altábort: Megargee (szerk.) 2009: 304.

5 A felszabadulás után a szövetséges erők által a „hontalanok” (Displaced Persons), az Európát elhagyni kívánó menekültek számára létrehozott táborok (Displaced Persons camp). Bővebben: Berkowitz – Patt (szerk.) 2010.; Dunai 2011.

6 <https://twitter.com/DovForman/status/1608394918686330880?cxt=HHwWgMC8rYWqldIsAAAA> – utolsó letöltés: 2023. január 17.

7 Ilyen például a holokauszt túlélő édesanyjáról ír: Epstein 2004. De meg lehet említeni egy másik kötetet is, amelyben az „elkövetői” oldal jelenik meg: Batthány 2016.

8 Az amerikai hadsereg híradós csapata készített felvételt a buchenwaldi árvákról, ahogy a könyvben is írják, Lily 1:00-nél látható: <https://www.youtube.com/watch?v=MNq1qyNGOh4> – utolsó letöltés: 2023. január 16. A másik pedig a Svájci Heti Filmhíradó felvétele, itt 0:20-nál látható Lily a testvéreivel: <https://www.youtube.com/watch?v=mUcQAaYgGY4> – utolsó letöltés: 2023. január 16.

A könyv eléri a célját: egy olyan szöveget ad az emberek kezébe, ami gond nélkül, akár nagyobb történeti tudás nélkül is olvasható. Részletesen, de nem brutálisan ír a holokauszt borzalmairól, így nem ijeszti el az olvasóját. A már több mint tíz nyelvre lefordított könyv megjelenésével Lily fogadalma, missziója beteljesült, elmondta a történetét, nem hagyta, hogy a vele történtek a feledés homályába vesszenek. Dédunokájának köszönhetően a közösségi médiában is jelen van. A TikTok-ra készített videók segítségével a legfiatalabb generációkhoz is eljut Lily üzenete, életének tanulságai.⁹

⁹ Jelenleg 1,9 millió követővel rendelkezik a profil, a TikTok algoritmusa segítségével pedig ennél is nagyobb közönséghez tudnak eljutni a videók: <https://www.tiktok.com/@lilyebert> – utolsó letöltés: 2023. január 8.

HIVATKOZOTT IRODALOM:

Batthány, Sacha 2016: *És nekem mi közöm ehhez?* Budapest

Berkowitz, Michael – Patt, Avinoam J. (szerk.) 2010: *“We Are Here”. New Approaches to Jewish Displaced Persons in Postwar Germany*, Detroit

Blau László 2008: *Bonyhád. Egy elpusztított zsidó közösség*, Bonyhád

Dunai Andrea 2011: Displaced persons. Magyar zsidó „hontalanok” a nyugati megszállási övezetekben. In: Braham, Randolph L. (szerk.): *Tanulmányok a holokausztról 5*, Budapest, 335–372.

Epstein, Helen 2004: *Anyám nyomában*, Budapest

Megargee, Geoffrey P. (szerk.) 2009: *Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945. Volume I. Early Camps, Youth Camps, and Concentration Camps and Subcamps under the SS-Business Administration Main Office (WVHA)*, Bloomington, 304–305.

Nagy Adél